

TÜRK KİŞİ ADLARINDA ÖRNEKLENEN SÖZ DİZİMSEL YAPILAR

Oğuz ERGENE*

Geliş Tarihi: Nisan, 2016

Kabul Tarihi: Haziran, 2016

Öz

Türk kişi adlarının bir bölümü; sözcük gruplarından, cümlelerden ve kalıplaşmış söz varlığı ürünlerinden oluşmaktadır. Bu örnekler; türlü duyguları, düşünceleri, durumları ve kavramları yargı bildirerek ya da bildirmeyerek karşılayan söz dizimi öğelerinden kişi adı yapımında da yararlanıldığını gösterir. Türk kişi adlarında örneklenen bu nitelikteki yapıların büyük çoğunluğunu, sözcük grupları oluşturmaktadır. Basit ve birleşik yapı cümlelerin kişi adı olarak kullanımı ise genellikle çekimli eylemlerin kalıplaşmasıyla sağlanmıştır.

Bu çalışmada; Türkiye Türkçesinde kullanılan birleşik sözcük niteliğindeki Türk kişi adları, söz dizimi açısından incelenmiştir. Çalışmanın amacı, türlü sözcük gruplarından, cümlelerden ve söz varlığı ürünlerinden oluşan kişi adlarının belirlenmesi, bu tür adların oluşum biçimlerinin ve taşıdığı özelliklerin irdelenmesidir. Bu amaçla çalışma kapsamında, adlar sınıflandırılmış; söz dizimsel yapılar, örneklerle somutlaştırılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türk kişi adları, ad bilimi, özel ad bilimi, kişi adları bilimi, söz dizimi.

SYNTACTIC STRUCTURES EXEMPLIFYING IN TURKISH PERSONAL NAMES

Abstract

Some of the Turkish personal names form from word-groups, sentences and formulaic vocabulary outputs. These examples show that syntactic items referring to various emotions, thoughts, situations and concepts by stating information or not are also used for construction of the personal names. A great deal of that kind of structures in Turkish personal names consist of word-groups. Using simple and compound sentences as personal names, on the other hand, has been provided by taking a fixed form of inflected verbs.

In this study, Turkish personal names that used in Turkish as a type of compound word is analyzed in terms of syntax. The purpose of the study is to identify personal names forming from various word-groups, sentences and formulaic vocabulary outputs and then to scrutinize formation manners and characteristics of this kind of names. For this purpose, the names within the scope of the study have been classified and syntactic structures have been objectified with examples.

Keywords: Turkish personal names, onomasiology, onomastics, anthroponomy, syntax.

* Yrd. Doç. Dr.; Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, oguzergene@hotmail.com.

1. Giriş

İnsanoğlu; kendisini ve çevresindeki insanları, canlı ve cansız varlıkları, yaşadığı yeri ya da coğrafyayı, karşılaştığı kimi durumları, olayları, olguları, soyut kavramları, duygu ve düşünceleri, yaşam döngüsünün gerektirdiği türlü etkinlikleri vb. karşılamak için adlardan yararlanmaktadır. Adlar, bu ve buna benzer öğeleri “gösteren sözcük”ler (TÜBA, 2011: 11) ya da “anlatmaya, tanımlamaya, açıklamaya, bildirmeye yarayan söz”ler (TDK, 2011: 23) olarak değerlendirilmiş; insanların varlıkları kümelediği, kavramlaştırdığı ve adlandırdığı, bu sayede dünyayı gereksinimleri doğrultusunda düzenleyip iletişimde ve dünya ile baş etmede kolaylık sağladığı (Erkman-Akerson, 2000: 69) belirtilmiştir.

Dil biliminin çalışma alanlarından biri olan ad bilimi, kavramdan ya da gösterilenden hareketle “anlatımı, gösterilenin bağlandığı gösterenleri” (Vardar, 2002: 12) incelemekte; adları genel olarak “kelime-kavram ilişkileri” açısından ele almaktadır (Korkmaz, 2010: 8). Adlar, karşıladıkları kavramların çeşitliliğine, farklılığına, pek çok ayrıntıyı içermesine bağlı olarak geniş bir yelpazeye sahiptir. Adların karşıladığı varlıklar ya da kavramlar açısından sınıflandırılması ve ad biliminin alt alanlarının belirlenmesi de buna koşut bir durum sergilemekte; bu alanlara ilişkin değişik gruplandırmalar yapılmaktadır. Örneğin Zengin’in yer verdiği sınıflamalardan biri, şu biçimindedir (akt. Zengin, 2014: 16, 17):

Kişi adları; coğrafya ile ilgili adlar [büyük alanlarla ilgili olan adlar (gökcisimleri, gökküresi vs. ile ilgili adlar; alan adları; akarsu, göl, deniz vs. adları; yer adları (yerleşim yeri adları, dağlar, orman ve orman alanlarıyla ilgili adlar); küçük alanlarla ilgili olan adlar (tarla, arazi, mera vs. adları; yol adları; ev ve çiftlik adları)]; kurum ve kuruluş adları; insanlar tarafından üretilen ürünler (mal ve eşya adları, medya ile ilgili adlar, insanlar tarafından yapılan işlerle ilgili adlar, düşünce ürünü olan adlar, müzikle ilgili adlar); olay adları (insanlardan bağımsız olarak oluşan olaylar); diğerleri (bitki ve hayvanlarla ilgili adlar, meteoroloji ile ilgili adlar, nesne ve objelerle ilgili adlar).

Özel ad bilimi, bir sözlük bilimi dalı olarak ad biliminin özel adları konu edinen bölümlerinden oluşmakta, bu nitelikteki kişi ve yer adlarının kökenlerini ve gelişimlerini incelemektedir (Vardar, 2002: 157). Özel ad biliminin alt alanları, “ayrı birer inceleme ve araştırma dalı” olarak görülmektedir. Aksan; bu alanları “yer adları bilimi ya da yeradibilim, coğrafya adları bilimi (akarsu adları bilimi, dağ adları bilimi), kişi adları bilimi” olarak sıralamıştır. Özel adların niteliklerine de değinen Aksan, Meyer’in konuya ilişkin saptamaları üzerine değerlendirmelerde bulunur ve bu tür adların kimi istisnalar dışında “belirtme ögesi” olmadığını, “çoğul biçimlerinin” olmadığını, ses yapılarının “büyük ölçüde değişebilir”

olduğunu, cümlenin diğer bölümleriyle “ilişki kurmaksızın” kullanılabildiğini belirtir (Aksan, 1990: 94, 95, 101, 102). Karaağaç’a göre de özel adlar, “genel ad kaynaklıdır, genel adlardan daha çok değişikliğe uğrarlar, ikinci bir dile çevrilemezler, genel ad hâline gelebilirler; özel adların başka dillerde anlam karşılıkları yoktur, çoklukları yoktur; özel adlarda anlam olayları görülmez, özel ad-varlık ilişkisi nedenlidir.” (Karaağaç, 2001: 523-525).

Kişi adları bilimi, özel ad biliminin bir dalıdır ve bu kapsamdaki özel adların, göbek adlarının, soyadların, unvanların, lakapların “dilbilgisi, anlam bilimi” açısından sergilediği özellikleri, “tarihsel, toplumsal, kültürel ve halk bilimsel” yanlarını incelemektedir (Dilçin, 2014, IX). Bu yönüyle kişi adları ve ad verme gelenekleri, o ulusa ilişkin toplumsal ve kültürel özellikleri yansıtmaları; bu alandaki değişimleri ve yönelimleri aktarmaları; halkın belleğinde, geleneğinde yaşattığı özü ve kimliği barındırması nedeniyle türlü disiplinlerin incelediği kapsamlı bir alandır. Kişi adlandırılmaları ve bu alana özgü uygulamalar, zaman içerisinde “çok aşamalı bir folklor olayı” niteliğine bürünmüş; “ad koyma folkloru” (Acıpayamlı, 1992: 1) kavramını doğurmuştur. Örneğin Türk toplumunda çocuğa ad verme, kültürel bir motiftir ve türlü geleneklerle kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Eski Türklerde, “adın gerçek ve kutsal olduğuna” inanılıyor ve bugün de benzer uygulamalarla yaşayan ad koyma törenleri yapıyordu. Yine bu dönemde, kişi adlarının toplumdaki türlü grupları, bu grupların dünya görüşlerini, sahip olduğu inançları vb. kapsadığı; “yapısı, içeriği ve diğer özellikleri ile” bireyler arasındaki statü farklarını yansıttığı belirtilmektedir. İslamiyet’in kabulünden sonra da sahip olunan gelenekler, İslami anlayışla yoğrularak biçimlenmiş; kişi adlarında, köken açısından Arapça ve Farsça lehine bir eğilim gözlenmiştir (Abdurrahman, 2004: 125-130).

Kişi adlarında; aileden kaynaklanan etkenler, yaşanılan bölgenin ve dönemin, gelenek ve göreneklerin, dilin, tarihin, inançların vb. etkileri değişen yoğunluklarda görülür. Özellikle çocuğa ad koyma sürecinde anne ve babanın eğitim durumu, aile bağları, etnik yapısı, dini, sosyal statüsü, siyasi görüşü, ilgi ve eğilimleri; çocuğun cinsiyeti, fiziksel özellikleri, doğum zamanı, doğum yeri, ilk ya da son çocuk olma durumu; ailedeki kardeş sayısı, diğer kardeşlerin adları; çocuğa ilişkin iyi dilekler; yaşanılan bölge; batıl inançlar; mitolojik unsurlar; tarihsel geçmiş; güncel olayların, gelişmelerin, iletişim araçlarının etkisi; moda kapsamında değerlendirilecek kimi gelişmeler vb. önemli birer ölçüt olarak gösterilmektedir (Uca, 2004: 145-150; Kibar, 2005: 53-59; Dilçin, 2014: IX, X; Zengin, 2014: 123-183). Zamana bağlı olarak adların seçiminde, kullanımında, sıklık değerlerinde gözlenen benzerlikler ve değişiklikler de belirtilen ailesel, sosyal, kültürel, güncel etkenlere bağlı olarak biçimlenir. Örneğin Türkiye’de 1991-2000 yılları arasında doğan kız ve erkek çocuklara verilen adların ilk üçü, “Merve, Fatma, Büşra; Mehmet, Mustafa, Ahmet” iken 2001-2010 yıllarında “Zeynep, Elif, İrem; Yusuf,

Mehmet, Mustafa” olmuştur. Yine bir erkek adı olan “Emir”, kullanım sıklığı açısından 2013’te 4., 2014’te 10., 2015’te ise 12. sıradadır (http://www.nvi.gov.tr/Hizmetler/Istatistikler,Isim_Istatistikleri.html).

Kişi adlandırmaları açısından aynı toplumun farklı dönemlerdeki uygulamalarının, eğilimlerinin, dönemlere ve yıllara göre değişen tercihlerinin, farklı toplumların söz konusu alana özgü yönlerinin karşılaştırılması ile ulusal ya da evrensel ölçütlerin belirlenmesi, farklılıkların gerekçelendirilmesi sağlanabilir. Nitekim ad verme çerçevesindeki uygulamaların etnik yapı, din, yaşanan coğrafya vb. yönlerden farklı niteliklere sahip toplumlarda ortaklaşan ya da ayrışan özellikler taşıdığı görülmüştür. Türkçe ile Almanca üzerine yapılan bu tür bir karşılaştırmada, iki dilin dolayısıyla kültürün kişilere “ilahi dinlerin kutsal gün ve kişilerine ait adların verilmesi, büyükanne ve büyükbaba adlarının verilmesi”, ad vermede “kehanet ve batıl inançlar”dan yararlanılması yönlerinden benzerlik; “ad vermenin yapıldığı zaman”, “ad verme töreni”nin niteliği, ad vermede “renk adları”ndan yararlanılması, “ibadethanelerde resmî ad kaydı” yapılması ve “çocuğa vaftiz babasının veya vaftiz annesinin adının verilmesi” bakımından farklılık taşıdığı belirlenmiştir (Yalçınkaya, 2015: 374-376).

Kişi adlarının belirlenmesi, bu adların türlü yönlerden incelenmesine ve ad verme ölçütlerinin çıkarılmasına olanak tanımaktadır. Böylece ad vermede rol oynayan etkenler, dilin olanaklarından yararlanma yolları, bu doğrultudaki değişikliklerin ya da tercih farklarının nedenleri ortaya çıkarılabilmekte; kadın ve erkek adları üzerine art zamanlı ya da eş zamanlı çalışmalar yapılabilmektedir. Kişi adlarına ilişkin bilgilerin kaynakları ise öncelikle geçmişten günümüze kalan kimi defterler, belgeler, gereçler olmak üzere günümüzde de teknolojik gelişmelere bağlı olarak çeşitlenen kayıtlar ve tutulan istatistiklerdir¹. Gülensoy, bu yazılı kaynakları “mezar taşları, nüfus kütükleri, kadı (şeriyeye) sicilleri, vakfiyeler, modern çağda: telefon rehberleri, okul kayıt defterleri, evlilik kayıt defterleri, doğum evi kayıt defterleri, ölüm kayıt defterleri” olarak sıralamaktadır (Gülensoy, 1999: 4).

Türkçede yeni bir kavramın karşılanması amacıyla başvuru yollardan biri olan birleştirme, birden çok sözcüğün belli biçim bilimsel kurallara uyularak bir araya getirilmesiyle yapılır. Sözcük grupları, birleşik sözcüklerin oluşumunda yararlanılan dil birlikleri arasında önemli bir yer tutar. Bu amaçla ad ve sıfat tamlaması, isnat grubu, kısaltma grubu, birleşik eylem, ikileme gibi söz dizimsel yapılar, yeni bir kavrama ad olabilirler (Korkmaz, 2003: 137-157; TDK, 2012: 18-25).

¹ Türk kişi adları üzerine yapılan kapsamlı bir istatistiksel çalışmaya, İçişleri Bakanlığına bağlı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü’nün genel ağ sayfasından (http://www.nvi.gov.tr/Hizmetler/Istatistikler,Isim_Istatistikleri.html) ulaşılabilir. Bu sayfada; nüfus kütüklerine göre Türkiye’de en çok kullanılan ad ve soyadı bilgileri, illere göre en çok kullanılan ad istatistiği ile 1923’ten 2010 yılına kadar onar yıllık, 2001’den 2015’e kadar ise yıllık olarak verilen ad istatistikleri yer almaktadır.

Söz diziminin tanımına, kapsamına ve çalışma alanlarına ilişkin değerlendirmeler, bu bilim dalının sözcük gruplarının, cümlelerin ve cümle türlerinin yapısal, işlevsel, anlamsal özelliklerini incelediği; bu ögeler arasındaki ilişkileri konu edindiği (Korkmaz, 2010: 55; Özmen, 2013: 3) yönündedir. Nitekim Karahan'a göre "söz diziminin konusu"nu, yargılı ve yargısız anlatım birimleri olan sözcük grupları ile cümlelerin "yapısı, işleyişi, görevleri ve anlam özellikleri" oluşturur. Bu alana, "cümlelerin bağlanma şekilleri ile bağlanan cümleler arasındaki şekil ve anlam ilişkileri" de girmektedir (Karahan, 2008: 9). Söz diziminin temel ögesi konumundaki söz dizimsel yapılar da yine sözcük grubu ve cümledir. Konuya değinen Karaağaç, söz dizimi öğelerini temelde "söz öbekleri" ve "cümle" olmak üzere ikiye ayırmış; söz öbeklerini, "varlığın nitelendiği yapılar", cümleyi ise "olayın nitelendiği yapılar" olarak değerlendirmiştir (Karaağaç, 2012: 445). Özmen ise sözcüklerin oluşturduğu kurallı birlikleri, yargı içerip içermemesine göre "yargılı anlatım (cümle)" ve "yargısız anlatım (kelime grupları)" biçiminde sınıflandırmış; ancak eylemsilerle kurulan sözcük gruplarının ad soylu sözcüklerle oluşturulanlardan farklı olarak "cümle ögesine benzer ögeler" alabildiğini belirtmiştir (Özmen, 2013: 3).

Bu çalışmada, Türkiye Türkçesinde kullanılan birleşik sözcük niteliğindeki Türk kişi adları, söz dizimi açısından incelenmiştir. Çalışmanın amacı, türlü sözcük gruplarından (ad tamlaması, sıfat tamlaması, unvan grubu, eylemsi grupları...), cümlelerden ve kalıplaşmış söz varlığı ürünlerinden (deyim, kalıp söz) oluşan Türk kişi adlarının belirlenmesi, bu tür adların oluşum biçimlerinin ve taşıdığı özelliklerin irdelenmesidir. Bu amaçla çalışma kapsamına giren adlar sınıflandırılmış; söz dizimsel yapılar, örneklerle somutlaştırılmıştır. Söz konusu adların belirlenmesi için Türk kişi adlarını işleyen kimi sözlükler (Erol, 2010²; Dilçin, 2014³) ve Türk Dil Kurumunun genel ağda çevrim içi olarak yayımladığı "*Kişi Adları Sözlüğü*"⁴ (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari) taranmıştır.

² Eserde, 9.314'ü "salt Türkçe" olmak üzere 17.539 kişi adı bulunmaktadır (Erol, 2010: IX).

³ Eserde, "yaklaşık 23 bin madde başı" vardır. Değinen adların büyük bir bölümü, İslamiyet'in kabulünden sonraki döneme ve "Osmanlı Dönemi'ne" aittir. Sözlükte, "Eski Türkçe Dönemi'ne ilişkin adlar" da yer almaktadır. Eski Türkçe Dönemi'yle ilişkilendirilen bu adların önemli bir kısmı "bugün kullanılmamakla birlikte" içlerinde, günümüze gelebilmiş örnekler bulunmaktadır. Çalışmada, "Cumhuriyet'in ilk dönemlerinden günümüze kadar ulaşan ve günümüzdeki yeni adlarla birlikte yaygınlaşan adların sayısı da pek çoktur." (Dilçin, 2014: X).

⁴ Türk Dil Kurumunun genel ağda yayımladığı "*Kişi Adları Sözlüğü*", "erkek ve kız adlarının çeşitli kaynaklardan taranmasıyla hazırlanmış bir sözlük" niteliğindedir ve sözlükte "3612 kız, 7230 erkek olmak üzere toplam 10842 ad bulunmaktadır" (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari).

2. Söz Dizimi Ögelerinden Oluşan Türk Kişi Adları

2.1. Sözcük Grubu Niteliğindeki Adlar

2.1.1. Ad Tamlamaları

2.1.1.1. Türkçe Ad Tamlamaları

Türkçe ad tamlaması kuruluşundaki kişi adlarının tamamı, belirtisiz ad tamlamalarından oluşmaktadır:

Atakaynağı, Atbaşı (Erol, 2010: 64, 66); Birkulu⁵ (<http://www.tdk.gov.tr>); Cennetkuşu (Dilçin, 2014: 81); Dağseli (Dilçin, 2014: 94); Düğünleri (Erol, 2010: 202); Dünyamalı (Dilçin, 2014: 109); Gülayı (Dilçin, 2014: 156), Güldalı (<http://www.tdk.gov.tr>); Günyeli (Erol, 2010: 267); Handostu (Dilçin, 2014: 178); Kadirkulu (Erol, 2010: 316); Karçiçeği (Dilçin, 2014: 214), Kızlarağası (Dilçin, 2014: 223); Köçeri⁶ (<http://www.tdk.gov.tr>); Kurdoğlu (Dilçin, 2014: 230); Odabaşı (Dilçin, 2014: 292); Türkili (Dilçin, 2014: 394); Yaylabeyi (Dilçin, 2014: 415); Yazyağmuru (Dilçin, 2014: 416); Yurtkulu (<http://www.tdk.gov.tr>)...

Belirtisiz ad tamlamalarının bir bölümünde, tamlananın aldığı iyelik eki düşürülmüştür. Kimi örneklerde ise düşüme uğramış ve uğramamış biçimler bir arada kullanılmaktadır:

Acunışık (<http://www.tdk.gov.tr>); Atakul, Atatöre (<http://www.tdk.gov.tr>); Balçiçek (Dilçin, 2014: 45); Batıgül (Erol, 2010: 105); Dünyagüzel (Erol, 2010: 203); Gökyay (Dilçin, 2014: 152); Güldemet (Erol, 2010: 256), Gülfide (Erol, 2010: 257); Güzay (<http://www.tdk.gov.tr>); İlbilge (<http://www.tdk.gov.tr>); Kırçiçek (Dilçin, 2014: 221); Nisangül (Dilçin, 2014: 284); Vataner (<http://www.tdk.gov.tr>) *krş.* Güldal (Dilçin, 2014: 157) ~ Güldalı (Güldalı) (Dilçin, 2014: 157); Günışık (Dilçin, 2014: 168) ~ Günışığı (Dilçin, 2014: 168); Nursel (Dilçin, 2014: 288) ~ Nurseli (Dilçin, 2014: 288), Nurtop (Dilçin, 2014: 289) ~ Nurtopu (Dilçin, 2014: 289); Oğulbal (Dilçin, 2014: 293) ~ Oğulbalı (<http://www.tdk.gov.tr>); Taner (I) (Dilçin, 2014: 375) ~ Taneri (II) (Dilçin, 2014: 375); Yazgül (Dilçin, 2014: 416) ~ Yazgülü (Dilçin, 2014: 416)...

Belirtisiz ad tamlaması kuruluşundaki kimi kişi adlarında, tamlanana getirilen iyelik eki düşürülmüş; tamlayanla tamlanan da yer değiştirmiştir. Bir arada kullanılan bu kapsamdaki örneklerin bir bölümü ise tamlama ögelerinin sıralanışı ve iyelik ekinin kullanımı açısından değişkenlik göstermektedir:

⁵ Birkulu "T. e. [*bir + kul-u*] Tek ve eşsiz olan Tanrı'nın kulu." (Dilçin, 2014: 67).

⁶ Köçeri "Göç sırasında doğan çocuk." (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari).

Gülasya, İzbörü, Selşik⁷ (<http://www.tdk.gov.tr>) *krş.* Işıkay (Dilçin, 2014: 193) ~ Ayışık (Dilçin, 2014: 37); Ercenk (Dilçin, 2014: 121) ~ Cenker, (Canker, Cenger) (Dilçin, 2014: 81); Ercihan (Dilçin, 2014: 121) ~ Cihaner (Dilçin, 2014: 83); Nuray (Erol, 2010: 421) ~ Aynur (Erol, 2010: 79); Nurgök (Dilçin, 2014: 287) ~ Göknur (Dilçin, 2014: 151); Nurgün (Dilçin, 2014: 287) ~ Günnur (Dilçin, 2014: 169) *krş.* Ergaip (Dilçin, 2014: 123) ~ Gaiberi (Dilçin, 2014: 145); Gülgüz (Dilçin, 2014: 160) ~ Güzgülü, Güzgül (Dilçin, 2014: 173)...

2.1.1.2. Arapça Ad Tamlamaları

Abdülmeccid, Abdürreşit (Erol, 2010: 5); Dinullah (Erol, 2010: 191); Emrullah (Dilçin, 2014: 119); Habibullah (Habiballah, Habubillah) (Dilçin, 2014: 174); Hayrünnisâ (Erol, 2010: 285); Hıfzırrahman (<http://www.tdk.gov.tr>); Hüsamettin (<http://www.tdk.gov.tr>); Nûrinnisâ, Nurüssabah (Erol, 2010: 423, 426); Rızkullah (<http://www.tdk.gov.tr>); Sabrinnisa (<http://www.tdk.gov.tr>); Seyfettin (Seyfeddin, Seyfiddin) (Dilçin, 2014: 345); Tacettin (Taacetin, Tacet, Taci⁸, Taciddin, Tacit) (Dilçin, 2014: 372); Zeynelabidin (Zeynelabdin, Zeynel Abidin, Zeynülabidin) (Dilçin, 2014: 427)...

Arapça söz dizimi kurallarına göre yapılmış ad tamlamalarında harf-i ta' rîfin kullanımı, değişkenlik göstermektedir:

Ebubekir, (Abubekir), Ebutalip, Ebuzeýt (Dilçin, 2014: 111, 112) ~ Ebülfeth, Ebülfazl, Ebüssait, Ebüzziya (Dilçin, 2014: 112) *krş.* Ebusuut (Dilçin, 2014: 111) ~ Ebüssuut (Dilçin, 2014: 112)...

2.1.1.3. Farsça Ad Tamlamaları

Türk kişi adları içinde, Farsça söz dizimi kurallarına göre yapılmış ad tamlamaları sıkça görülür. Bu tür örnekler, izafet kesresinin kullanılıp kullanılmaması yönünden iki gruba ayrılmaktadır:

2.1.1.3.1. İzafet Kesresinin Kullanıldığı Örnekler

Aynıhayat (Dilçin, 2014: 38); Badısefa (Dilçin, 2014: 42); Bezmialem, Bezminihal (Dilçin, 2014: 63); Çeşminaz, Çeşmisafa (Dilçin, 2014: 89); Emsâlinûr (Erol, 2010: 214); Lebiderya, Lebigül (Dilçin, 2014: 237); Mestnaz (Dilçin, 2014: 252); Mahıdevran (Mahidevran), Mahıniğâr (Dilçin, 2014: 241), Mislicihan (Dilçin, 2014: 257); Nakşidil, Nakşigül (Dilçin, 2014: 271, 272); Nurinisa (<http://www.tdk.gov.tr>); Suzidil (<http://www.tdk.gov.tr>); Şahıbahar, Şahıgül (Şahigül) (Dilçin, 2012: 360); Şemsinisa

⁷ Gülasya "Asya gülü.", İzbörü "Kurt izi.", Selşik "Işık seli, aydınlık"... (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari).

⁸ Taci (II) "bk. Tacettin" (Dilçin, 2014: 372).

(<http://www.tdk.gov.tr>); Şevkidil (<http://www.tdk.gov.tr>); Yâridil (<http://www.tdk.gov.tr>); Zülfinaz, Zülfiyar (Dilçin, 2014: 430)...

Farsça ad tamlamalarında kullanılan izafet kesresi, kimi örneklerde dudak uyumuna girerek yuvarlaklaşmıştır. Bu tür örneklerin bir bölümünde her iki biçim, türlü ses olaylarının görüldüğü türevlerle bir arada kullanılmaktadır:

Hüsnücemal, Hüsnügül (Dilçin, 2014: 192); Nuruşems (Dilçin, 2014: 289); Lutfuyar, (Lütfuyar) (Dilçin, 2014: 238); Rûhugül (Erol, 2010: 475); Ruyumah, Ruyunaz (Dilçin, 2014: 323); Ruzudil (Dilçin, 2014: 323); Zülfuyar (<http://www.tdk.gov.tr>) *krş.* Nuriayn (Nurayan, Nuriayn, Nuriyan, Nurayn, Nuruayn) (Dilçin, 2014: 287)...

2.1.1.3.2. İzafet Kesresinin Kullanılmadığı Örnekler

Farsça söz dizimi kurallarına göre yapılan ad tamlamalarındaki izafet kesresi, kimi durumlarda kullanılmamaktadır. Bu tür tamlamalara “izâfet-i maktû‘ (kesik tamlama)” adı verilir. Tamlananı (muzâf) ile tamlayanı (muzâfün ileyh) yer değiştirmiş ve izafet kesresi kaldırılmış ad tamlamaları ise “izâfet-i maktûb (ters çevrilmiş tamlama)” adını alır (Timurtaş, 1995: 261, 262). Türk kişi adlarının bir bölümü, bu nitelikteki Farsça ad tamlamalarından oluşmuştur:

Ahuten (Dilçin, 2014: 11); Bugül⁹ (Erol, 2010: 144); Cihanmert, Cihannur, Civanbaht (Dilçin, 2014: 83, 84); Çemengül (Dilçin, 2014: 89); Çeşmahu (Dilçin, 2014: 89); Deryanur (Dilçin, 2014: 99); Dilbercihan (Dilçin, 2014: 100); Goncabahar, Goncalep, Goncefem (Dilçin, 2014: 149); Gülendâm, Gülnihal, Gülrû (Erol, 2010: 256, 260); Gülcemal, Gülcihan, Gülveda (Dilçin, 2014: 157, 165); Hudabahş (Erol, 2010: 290); Kamerçehre (Dilçin, 2014: 211); Mehtap (Mehtaf), Mehpeyker (Mahpeyker), Mehru (Mehrü) (Dilçin, 2014: 247); Melekçehre, Meleknâz, Meleknisa (Erol, 2010: 381); Nurcihan (Erol, 2010: 422), Nurhilal (<http://www.tdk.gov.tr>); Peripeyker (Dilçin, 2014: 311); Resulhan¹⁰ (<http://www.tdk.gov.tr>); Sermelek (Erol, 2010: 500); Şahcihan, Şahmeran (Şahmar, Şahmaran, Şahmer) (Dilçin, 2014: 360, 361)...

Belirlenen kimi kişi adları, aynı tamlayan ve tamlananla Arapça ve Farsça söz dizimi kurallarına göre iki farklı biçimde yapılmış örneklerden oluşmaktadır:

Nurulhayat (Dilçin, 2014: 289) ~ Nurhayat (Dilçin, 2014: 287), Tacünnisa (Dilçin, 2014: 372) ~ Tacmisa (Dilçin, 2014: 372)

2.1.2. Sıfat Tamlamaları

⁹ Bugül “*F. birl. k. 1. Bû (koku) ile Gül: Gül kokusu. Gül kokusu gibi güzel. 2. Kadın adı...*” (Erol, 2010: 144).

¹⁰ Resulhan “*Hükümdarın elçisi.*” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari).

2.1.2.1. Türkçe Sıfat Tamlamaları

2.1.2.1.1. Basit Sıfatlarla Kurulan Sıfat Tamlamaları

2.1.2.1.1.1. Niteleme Sıfatlarıyla Kurulan Sıfat Tamlamaları

Acartürk (Erol, 2010: 7); Ağırtaş (Erol, 2010: 16); Bengisoy, Bengisu (Erol, 2010: 123); Çetinkaya, Çetinsoy (Dilçin, 2014: 89, 90); Çevikel, Çeviköz (Dilçin, 2014: 90); Darcan (<http://www.tdk.gov.tr>); Derinkök, Derinöz (Dilçin, 2014: 98); Doğruel, Doğrusöz (Erol, 2010: 193); Gençarslan, Gençtürk (Erol, 2010: 244); Gürkaynak, Gürkök (Erol, 2010: 269); Hoşoğlan (Erol, 2010: 290); İyiyürek (<http://www.tdk.gov.tr>); Kocagöz, Kocataş (Dilçin, 2014: 224); Merter, Mertkan (Dilçin, 2014: 251); Özkan, Özkul (Erol, 2010: 455); Pakel, Paksüt (Dilçin, 2014: 308); Şengönül (Dilçin, 2014: 367); Temizkan, Temizsan (Dilçin, 2014: 382); Tokyürek (Dilçin, 2014: 386); Yalçinkaya (Dilçin, 2014: 412), Yücesan, Yücesoy (Erol, 2010: 606)...

Renk adları, niteleme sıfatlarıyla kurulan sıfat tamlamalarında sıkça kullanılmıştır:

Akbalık, Akbulut (Erol, 2010: 19, 20); Alçiçek, Alipek (Dilçin, 2014: 17, 19); Alakurt (<http://www.tdk.gov.tr>); Bozdoğan, Bozkurt (Dilçin, 2014: 69); Çakırer (Erol, 2010: 165); Esmeray (Dilçin, 2014: 131); Gökbel¹¹ (<http://www.tdk.gov.tr>), Göktaş¹² (Dilçin, 2014: 152); Karademir (Erol, 2010: 324); Kırboğa, Kırborü (Dilçin, 2014: 221); Kızılpars (Dilçin, 2014: 223), Kızılyalım (<http://www.tdk.gov.tr>); Mavigül (Dilçin, 2014: 244); Moray, Moripek (Dilçin, 2014: 258); Pembegül (Penpegül), Pembenur (Dilçin, 2014: 310); Sarıçiçek, Sarıkaya (Erol, 2010: 487)...

2.1.2.1.1.2. Belirtme Sıfatlarıyla Kurulan Sıfat Tamlamaları

2.1.2.1.1.2.1. İşaret Sıfatlarının Kullanıldığı Örnekler

Bugün (Dilçin, 2014: 70); Ogün (Erol, 2010: 428).

2.1.2.1.1.2.2. Belgisiz Sıfatların Kullanıldığı Örnekler

Herdal, Hergün (Dilçin, 2014: 184, 185).

2.1.2.1.1.2.3. Sayı Sıfatlarının Kullanıldığı Örnekler

Biray, Birçiçek (Dilçin, 2014: 66); Üçkök, Üçok (Dilçin, 2014: 401); Beşgül (Dilçin, 2014: 61); Altıbars (Dilçin, 2014: 22), Altıok (Dilçin, 2014: 23); Yedier (Erol, 2010: 596); Dokuzhanım, Dokuztaş (Dilçin, 2014: 104), Tokuzer (Dilçin, 2014: 386); Onbulak, Onel (Dilçin, 2014: 295); Otuzoğlan (Dilçin, 2014: 298); Beşyüzgül (Erol, 2010: 127); Binboğa,

¹¹ Gökbel “Yeşil geçit.” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari).

¹² Sözcüğü, “Açık mavi renkli değerli bir taş, firuze.” (Dilçin 2014: 152) anlamı kastedilmiştir.

Bingül (Erol, 2010: 136); İlkbahar, İlknur (Dilçin, 2014: 199), Sonten, Sonyar (Dilçin, 2014: 351)...

2.1.2.1.1.3. Nesne Adlarıyla Kurulan Sıfat Tamlamaları

Altındal, Altıngül (Erol, 2010: 43); Aykız (<http://www.tdk.gov.tr>); Balkız (<http://www.tdk.gov.tr>); Cebealp¹³ (<http://www.tdk.gov.tr>); Çeliksaş, Çelikyay (Erol, 2010: 170); Çiçekkız (Erol, 2010: 173); Demirkol, Demirkurt (Erol, 2010: 184); Filizer (<http://www.tdk.gov.tr>); Gülkadın¹⁴ (<http://www.tdk.gov.tr>); Gümüşay, Gümüştin¹⁵ (Dilçin, 2014: 166); İncifem, İncidil (Dilçin, 2014: 203); İpekkel, İpeköz (Dilçin, 2014: 203); Kayakız, Kayatürk¹⁶ (Erol, 2010: 331); Taşboğa, Taşer (<http://www.tdk.gov.tr>); Tunçbilek, Tunçkol (<http://www.tdk.gov.tr>)...

Belirlediğimiz bir örnekte, tamlayan ile tamlanan yer değiştirmiş; her iki biçim, bir arada kullanılmıştır:

Erkaya (<http://www.tdk.gov.tr>) ~ Kayaer (<http://www.tdk.gov.tr>)...

2.1.2.1.2. Türemiş Sıfatlarla Kurulan Sıfat Tamlamaları

2.1.2.1.2.1. Addan Ad Yapma Eklerinin Kullanıldığı Örnekler

/+CA/: Akçakaya, Akçakuğu (Dilçin, 2014: 12); Sarıcabay (<http://www.tdk.gov.tr>), Sarıcağül (Erol, 2010: 487)...

/+CU/: Öncübay, Öncüer (<http://www.tdk.gov.tr>).

/+II/+IU/: Allıkız (Erol, 2010: 38); Canlıbey (Dilçin, 2014: 77); Denlisoy (<http://www.tdk.gov.tr>); Güllüşah¹⁷ (Erol, 2010: 259); Nazlıcan, Nazlıgül (Dilçin, 2014: 275); Mutluhan (<http://www.tdk.gov.tr>); Nurluay (Dilçin, 2014: 288); Ünlükoç, Ünlüsoy (Dilçin, 2014: 403)...

2.1.2.1.2.2. Eylemden Ad Yapma Eklerinin Kullanıldığı Örnekler

/-GA/: Bilgesan, Bilgetürk (Erol, 2010: 135)...

¹³ Cebealp “Zırh gibi sağlam ve dayanıklı yiğit.”

(http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisadlari&view=kisadlari).

¹⁴ Gülkadın “Gül gibi güzel kadın.” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisadlari&view=kisadlari).

¹⁵ Gümüştin (I) “*T. Far. k. [<gümüş + ten]* Gümüştin tenli, gümüştin gibi beyaz ve parlak tenli.” (Dilçin, 2014: 166).

¹⁶ Kişilere verilen Kaya adı, “kaya gibi sürekli olsun, dursun, yaşasın’ dileği”ni (Dilçin, 2014: 216) taşımaktadır. Örneğin bu tür adlardan Kayaer, “Kaya gibi güçlü kimse.”; Kayatürk, “Kaya gibi sert Türk.” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisadlari&view=kisadlari) biçimlerinde anlamlandırılmıştır.

¹⁷ Güllüşah “*F. bir. k. 1. Üzerinde güller bulunan dal, güllerle bezeli dal. 2. Kadın adı.*” (Erol, 2010: 259).

/-GIn/-GUN/: Açıkıngül (<http://www.tdk.gov.tr>); Bilginer (Erol, 2010: 135); Coşkuner, Coşkuntürk (Dilçin, 2014: 84); Gezginer (Dilçin, 2014: 148); Kızgınyığıt (<http://www.tdk.gov.tr>); Seçkinay, Seçkiner (Dilçin, 2014: 336)...

/-k/: Açıkkel, Açıkgez (Erol, 2010: 8); Artukcan (Dilçin, 2014: 28); Büyükağa, Büyükkıışı (Dilçin, 2014: 74); Eriker¹⁸ (Dilçin, 2014: 125); Koşukhan¹⁹ (<http://www.tdk.gov.tr>); Yaniker (Dilçin, 2014: 413)...

/-m/: Erimel²⁰, Erimer, Erimşah (<http://www.tdk.gov.tr>).

/-mA/: Örmegül (Dilçin, 2014: 302), Seçmeer (Erol, 2010: 493)...

/-An/: Gezenay (Dilçin, 2014: 148), Gülençan, Gülençer (Dilçin, 2014: 159); Anargül, Kaynarkan (<http://www.tdk.gov.tr>), Severay, Severcan (Dilçin, 2014: 344), Balkıray (Dilçin, 2014: 46); Dönmezer, Dönmezsoy (Erol, 2010: 196), Sönmezer (Dilçin, 2014: 352)...

Türkçe sıfat tamlaması yapısındaki kişi adlarında, tamlayan görevindeki sıfatın ses düşmesine uğradığı görülür. Düşüme, kimi zaman sıfatın aldığı yapım ekinde de rastlanır:

Arkut (Dilçin, 2014: 27) ~ Arıkut (Dilçin, 2014: 27), Arsoy (Dilçin, 2014: 28) ~ Arısoy (Dilçin, 2014: 27); Arkan (<http://www.tdk.gov.tr>) ~ Arıkan (Dilçin, 2014: 26); Oğurata²¹, Onursü²² (<http://www.tdk.gov.tr>)...

2.1.2.1.3. Birleşik Sıfatlarla Kurulan Sıfat Tamlamaları

Türk kişi adlarında belirlenen kimi örnekler, bir sıfat tamlamasının +II/+IU sıfat yapma ekiyle oluşturduğu birleşik sıfatlardan oluşmaktadır²³. Tamlayanı birleşik sıfat olan sıfat tamlamalarının kişi adı olarak kullanımı, ad ögesinin düşürülmesiyle gerçekleşmiştir:

Akadlı (Dilçin, 2014: 11); Dinçelli (Erol, 2010: 191); Gülyüzlü (Erol, 2010: 263); Kıratlı (Erol, 2010: 342); Odanlı (<http://www.tdk.gov.tr>); Tezelli, Tezcanlı (<http://www.tdk.gov.tr>)...

¹⁸ Eriker “*bk. Erik (I) + Er; Erik (I) T. e. [er-ik] 1. Yüğüruk, hızlı giden, koşucu. 2. Becerikli, yürekli (kimse)*” (Dilçin, 2014: 125).

¹⁹ Koşukhan “Bir arada olan hükümdarlar.”

(http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari).

²⁰ Erimel “Amacına ulaşmış kimse.” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari).

²¹ Oğurata “Uğurlu ata.” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari).

²² Onursü “Onurlu asker.” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari).

²³ Banguoğlu, bu kapsamdaki örnekleri, “birleşik isim tabanları”ndan biri olarak değerlendirmiş ve “sıfattakımı kalıbında” alt başlığıyla vermiştir. Banguoğlu; pek çok örneği “insan karakteri belirten” bu tür birleşiklerin, ad olarak kullanılan sıfat tamlamalarından oluştuğunu belirtmiştir (Banguoğlu, 1986: 297-304). Birleşik sıfatları, birleşme biçimleri açısından sınıflandıran Korkmaz’a göre “açık sözlü, beyaz tenli, geniş yürekli, beş parasız...” gibi örnekler, “bir sıfatla +II/+IU, +sIz/+sUz sıfat eki almış addan” oluşmuş; “altın kaplamalı, aslan yürekli, mermer cepmeli, ipek saçlı...” gibi örnekler ise “ad + ad + +II/+IU sıfat eki” biçiminde yapılmıştır (Korkmaz, 2003: 346, 347).

Sıfat tamlamasını oluşturan ögelerin yer değiştirmesi, hem basit hem de türemiş sıfatlarla yapılan kişi adlarında belirlenmiştir. Tamlayanla tamlananı yer değiştirmiş örnekler, bu tür bir değişime uğramamış olanlarla birlikte de kullanılmaktadır:

a) Basit Sıfatlarla Kurulan Örnekler

Ayberk (Dilçin, 2014: 35) ~ Berkay²⁴, Perkay (Dilçin, 2014: 59, 311), Aytek (<http://www.tdk.gov.tr>) ~ Tekay (<http://www.tdk.gov.tr>); Taşdemir, Tuğdemir (Dilçin, 2014: 378, 389) ~ Demirtaş, Demirtuğ (Dilçin, 2014: 97); Erarslan²⁵ (Erol, 2010: 216) ~ Arslaner (Erol, 2010: 57), Erberk (Dilçin, 2014: 121) ~ Berker (Berger, Perker) (Dilçin, 2014: 59, 311), Erdinç (Erol, 2010: 218) ~ Dinçer (Erol, 2010: 191), Ergeç (Dilçin, 2014: 123) ~ Geçer (II)²⁶ (Dilçin, 2014: 146), Erpolat (Dilçin, 2014: 127) ~ Polater (Dilçin, 2014: 313), Ertunç (Dilçin, 2014: 128) ~ Tuncer (Dilçin, 2014: 390), Eryıldız (<http://www.tdk.gov.tr>) ~ Yıldız (Erol, 2010: 218) ~ Yıldız (Erol, 2010: 191), Eryiğit (Dilçin, 2014: 129) ~ Yiğiter (Dilçin, 2014: 419); Gülsarı (Dilçin, 2014: 163) ~ Sarıgül (Dilçin, 2014: 332); Nurson (Dilçin, 2014: 289) ~ Sonnur (Dilçin, 2014: 351)...

b) Türemiş Sıfatlarla Kurulan Örnekler

Aydolu, Aytolu (Dilçin, 2014: 36, 39) ~ Doluay, Toluay (Dilçin, 2014: 104, 387); Aydolun (<http://www.tdk.gov.tr>) ~ Dolunay (<http://www.tdk.gov.tr>); Ayilkin (Dilçin, 2014: 37) ~ İlkinay (Dilçin, 2014: 199); Ergökmen (Dilçin, 2014: 124) ~ Gökmener (Dilçin, 2014: 151); Ergüleç (Dilçin, 2014: 124) ~ Güleçer (Dilçin, 2014: 158); Günmutlu (Dilçin, 2014: 169) ~ Mutlugün (Dilçin, 2014: 262); Gülnazlı (Dilçin, 2014: 162) ~ Nazlıgül (Dilçin, 2014: 275)...

Tamlayanla tamlananı yer değiştirmiş sıfat tamlamalarının bir bölümünde, sıfat yapım ekleri düşürülmüştür. Bu tür örneklerin tamlama ögelerinin dizilişi ve yapım eklerinin kullanımı açısından değişkenlik gösteren biçimleri, bir arada kullanılmıştır:

Aykut²⁷ (<http://www.tdk.gov.tr>) ~ Aykutlu (Dilçin, 2014: 37), Günkut (Dilçin, 2014: 169) ~ Günkutlu (Dilçin, 2014: 169) *krş.* Kutay (<http://www.tdk.gov.tr>) ~ Kutluay (Dilçin, 2014: 232), Kutgün²⁸ (Dilçin, 2014: 232) ~ Kutlugün (Dilçin, 2014: 232)...

²⁴ Örneklerde geçen *berk* ~ *berg* ~ *perk* sözcükleri, “sert, katı, sağlam, dayanıklı, güçlü” (Dilçin, 2014: 59) anlamlarındadır.

²⁵ Örneklerde geçen Er özel adı için Dilçin, “1. Erkek. 2. *mec.* Yiğit, cesur, mert, kahraman. 3. *mec.* Dürüst, güvenilir, sözünde duran. 4. *mec.* Sert, katı, eğilmez, bükülmez. 5. (Birleşik adların yapısı içerisinde) erkek çocuk, oğlan.” karşılıklarını vermiştir (Dilçin, 2014: 120). Erol’da; bu sözcükle yapılan Arslaner, “1. Arslan gibi güçlü, kuvvetli kişi, yiğit. 2. Erkek adı. 3. Soyadı.”, Erarslan ise “1. Yiğit arslan, pervasız arslan. 2. Erkek adı. 3. Soyadı...”, biçimlerinde tanımlanmıştır (Erol, 2010: 57, 216).

²⁶ Geçer (II) “*T. e.* [*< geç+er*] Ailede uzun süre beklendikten sonra doğan erkek çocuk. *krş.* Ergeç” (Dilçin, 2014: 146).

²⁷ Aykut “Kutlu, uğurlu ay.” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari).

²⁸ Kutgün “*T. e.* [*< kut + gün*] Uğurlu, kutlu gün...” (Dilçin, 2014: 232).

2.1.2.2. Farsça Sıfat Tamlamaları

Farsça söz dizimi kurallarına göre yapılmış sıfat tamlamaları, sıfat kesresinin kullanılıp kullanılmaması yönünden iki ayrı gruba ayrılmaktadır:

2.1.2.2.1. Sıfat Kesresinin Kullanıldığı Örnekler

Gonceiter (Dilçin, 2014: 149); Leylizer (Dilçin, 2014: 238); Razinihan (Dilçin, 2014: 318).

Farsça sıfat tamlamalarında kullanılan sıfat kesresi, kimi örneklerde dudak uyumuna girerek yuvarlaklaşmıştır:

Dürrünâb, Dürrüyekta (Erol, 2010: 203), Dürrünev, (Durnev, Dürnev, Dürünev), Dürrüşehvar, (Dürrişahver, Dürrüşahvar, Dürüşehvar) (Dilçin, 2014: 110); Ruzuferah, Ruzuşen (Dilçin, 2014: 323)...

2.1.2.2.2. Sıfat Kesresinin Kullanılmadığı Örnekler

Farsça söz dizimi kurallarına göre yapılmış sıfat tamlamalarının bir bölümünde, sıfat kesresi kullanılmamış; kimi örneklerde ise tamlayanla tamlanan yer değiştirmiştir:

Civanşir (<http://www.tdk.gov.tr>), Dilşen (Dilşan), Dilşuh (Dilçin, 2014: 102), Goncater (Erol, 2010: 246), Gülbeyaz (Erol, 2010: 254), Şehrazat (Şehraz, Şehrezat) (Dilçin, 2014: 365); Ferahdil (Dilçin, 2014: 138), Hoşendam, Hoşru (Dilçin, 2014: 187, 188), Sadedil (Dilçin, 2014: 326), Nevsal²⁹ (<http://www.tdk.gov.tr>), Simruy (Simru), Simten (Dilçin, 2014: 348)...

2.1.3. Zarf Tamlaması³⁰

Enmutlu (Dilçin, 2014: 120); Peküstün (Dilçin, 2014: 310).

2.1.4. Unvan Grubu

Abbasğa, Memmedağa (Erol, 2010: 2, 382); Gündüzalp, Konuralp (Erol, 2010: 265, 351); Çağrıbey, Çakabey (Erol, 2010: 164, 165), Halilbey (Dilçin, 2014: 177), Harunbey (Erol, 2010: 280), Salurbey, Savcıbey (Dilçin, 2014: 330, 334); Ertuğrulgâzi (Erol, 2010: 227), Hüseyingazi (Dilçin, 2014: 192); Baburhan, Batuhan, Boğaçhan (Erol, 2010: 90, 106, 139), Buğrahan, Buminhan, Cengizhan (Dilçin, 2014: 71, 81), İstemihan, Kapağanhan (Erol, 2010:

²⁹ Nevsal “Yeni yıl.” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari).

³⁰ Bir zarfın başka bir zarfla ya da sıfatla oluşturduğu sözcük grupları için farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Örneğin Şimşek, “bir belirteçle, bunun anlamını berkittiği önadın ya da başka bir belirtecin oluşturduğu niteleme öbeği”ni “belirteç öbeği” olarak değerlendirmiş (Şimşek, 1987: 367); Özmen, “bir zarfla o zarfı niteleyen ikinci bir zarfla veya sıfat tamlamasının sıfatını niteleyen zarflarla” oluşan sözcük gruplarına “zarf tamlaması” karşılığını vermiştir (Özmen, 2013: 74, 75). Karahan ise “en tatlı, çok güzel, pek doğru, daha gösterişli” biçimindeki bu tür grupların “sıfat tamlaması” olduğu görüşündedir (Karahan, 2008: 52).

310, 321), Oğuzhan (Dilçin, 2014: 293); Eminekadın (Dilçin, 2014: 118); Bögükağan (Erol, 2010: 143); Hızırreis (Dilçin, 2014: 185)...

2.1.5. Birleşik Ad Grubu

Unvan bildiren sözcüğün adın önüne getirilmesi ile kurulan sözcük grupları, “birleşik isim” (Karahan, 2008: 69) olarak değerlendirilmektedir. Karaağaç’a göre de niteleme amaçlı olup “aslında bir sıfat tamlaması” özelliği gösteren bu tür unvan grupları, kalıplaşarak birleşik ad olmuştur (Karaağaç, 2012: 483)³¹. Türk kişi adlarında belirlenen bu nitelikteki örneklerin bir bölümünde, her iki biçim karışık kullanılmaktadır:

Şahismail (Şahısmayıl) (Dilçin, 2014: 360, 361); Emirosman (Erol, 2010: 214) Hacıömer (Dilçin, 2014: 174) *krş.* Hanalı, Şahalı (Dilçin, 2014: 178, 359) ~ Alihan, Alişah (Dilçin, 2014: 19)...

2.1.6. Kısaltma Grupları

2.1.6.1. İsnat Grubu

Adıbelli, Adıyaman (Erol, 2010: 9, 10), Adısanlı (<http://www.tdk.gov.tr>); Alnıaçık (Erol, 2010: 39); Aslibey, Aslıhan (<http://www.tdk.gov.tr>); Bahtıay (Dilçin, 2014: 44); Başipek (Dilçin, 2014: 48); Benzigül (Dilçin, 2014: 58); Eliaçık, Eliüstün (Dilçin, 2014: 116-117), Elidemir (Erol, 2010: 209), Elitez (<http://www.tdk.gov.tr>); Göğsügüzel (Dilçin, 2014: 149); Gözüpek, Gözütok (Dilçin, 2014: 154); Günüşen (Dilçin, 2014: 169); İsmigüzel (Dilçin, 2014: 205); Kademikutlu (Erol, 2010: 315); Kanıkor (Erol, 2010: 321); Neslişah (<http://www.tdk.gov.tr>); Rengial (Dilçin, 2014: 319); Soyugür (Erol, 2010: 509); Sözüöz (Dilçin, 2014: 352); Ünübol, Ünüçok (Dilçin, 2014: 403); Yurduşen (Dilçin, 2014: 421)...

İsnat grubu yapısındaki kişi adlarının bir bölümünde, ilk ögenin aldığı iyelik eki düşürülmüştür. Kimi örneklerde ise her iki biçim birlikte kullanılmıştır:

Atabörü³² (<http://www.tdk.gov.tr>); Canfidan, Canfide, Cangül³³ (<http://www.tdk.gov.tr>); Gönülay³⁴ (<http://www.tdk.gov.tr>); Serdinç³⁵ (<http://www.tdk.gov.tr>); Kansu³⁶ (Dilçin, 2014:

³¹ Şimşek, bu tür bir ayrıma gitmemiş; unvan gruplarını ve kişi adlarının kendilerinden önce gelen “san”larla oluşturduğu sıfat tamlamalarını, “san öbeği” terimiyle karşılamıştır (Şimşek, 1987: 364-366).

³² Atabörü “Atası cesur ve yiğit olan kimse.”

(http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari).

³³ Canfidan “Özü fidan gibi düzgün olan kimse.”, Canfide “Özü çiçek fidesi gibi temiz ve güzel olan kimse.”, Cangül “Özü gül gibi sar ve temiz olan kimse.” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari).

³⁴ Gönülay “Gönlü ay gibi parlak, temiz olan.”

(http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari).

³⁵ Serdinç “Başı dinç, sakın, rahat, huzurlu.”

(http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari).

³⁶ Kansu “*T.e. [< kan-ı suv ‘kanı su gibi temiz’]* (Çerkez Memluk beylerinden birinin adı.” (Dilçin, 2014: 212).

212); Özyay³⁷ (<http://www.tdk.gov.tr>) *krş.* Eldemir ~ Elidemir (<http://www.tdk.gov.tr>); Soyey (Dilçin, 2014: 352) ~ Soyey (Erol, 2010: 509); Yüzak (Dilçin, 2014: 423) ~ Yüzak (Dilçin, 2014: 422)...

İsnat grubunu oluşturan ögelerin yer değiştirmesi ile kurulan bir örnekte, iyelik eki korunmuştur:

Gülüşlü (<http://www.tdk.gov.tr>).

2.1.6.2. Yönelme Grubu

Ardahan (<http://www.tdk.gov.tr>); Ayaşan (Dilçin, 2014: 34); Birekul³⁸ (Dilçin, 2014: 66); Evegül, Evesüs (Dilçin, 2014: 132); Gülefer, Güleşen (Dilçin, 2014: 158, 159); Türkekül (Dilçin, 2014: 394); Yurdanür, Yurdaşen (Erol, 2010: 604), Yurdaer, Yurdakul (Dilçin, 2014: 420, 421)...

Yönelme gruplarından oluşan kimi kişi adlarında, ilk ögenin aldığı durum eki düşürülmüştür. Bu tür adların, düşüme uğramamış biçimlerle birlikte kullanıldığı da görülür:

Aydenk³⁹ (Dilçin, 2014: 36) *krş.* Yurday (<http://www.tdk.gov.tr>) ~ Yurdaay (<http://www.tdk.gov.tr>).

2.1.6.3. Bulunma Grubu

Aydanur (Dilçin, 2014: 35); Bağdagül (<http://www.tdk.gov.tr>); Evdegül (Dilçin, 2014: 132); Güldenur (Erol, 2010: 256); Gündenur (Dilçin, 2014: 167); Özdebir (Dilçin, 2014: 304); Sondagül (Dilçin, 2014: 350); Yıldanur (<http://www.tdk.gov.tr>)...

Bulunma grubunu oluşturan ögelerin yer değiştirmesi ile kurulan bir örnekte, ada getirilen bulunma durumu eki korunmuştur:

Aysuda⁴⁰ (Dilçin, 2014: 39).

2.1.6.4. Çıkma Grubu

Aydanarı, Aydanay (Dilçin, 2014: 35); Erdener (Dilçin, 2014: 122); Güldengül (Dilçin, 2014: 158); Güldenay (Dilçin, 2014: 158); Nurdanay (<http://www.tdk.gov.tr>), Nurdaner (Dilçin, 2014: 286); Soydaner (<http://www.tdk.gov.tr>)...

³⁷ Özyay “Özü yay gibi sert olan kimse.” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisadlari&view=kisadlari).

³⁸ Birekul “T. e. [*<bir-e + kul*] Tek ve eşsiz olan Tanrı'nın kulu.” (Dilçin, 2014: 66).

³⁹ Aydenk “T. k. [*<ay + denk*] Aya denk, ayın dengi, ay'la eşit.” (Dilçin, 2014: 36).

⁴⁰ Aysuda “T. k. [*<ay + su-da 'ay su üzerinde'*] Ayın su üzerindeki görüntüsü, suya yansımış ay.” (Dilçin, 2014: 39).

2.1.7. Tekrar Grubu

Akpak (Erol, 2010: 27); Anabacı, Anakız, Ayülger, Ayyıldız, Ayzühre, Balşeker, Baytok⁴¹, Börübars (<http://www.tdk.gov.tr>)...

2.1.8. Bağlama Grubu

Türk kişi adlarında belirlediğimiz bağlama grubu örnekleri, Farsça alıntılardan oluşmaktadır:

Hüsnüan (Hüsnühan) (Dilçin, 2014: 192), Hüsnüaşk (Erol, 2010: 293); Nurutap (Dilçin, 2014: 289); Leylüfer (Erol, 2010: 371); Simüzer (Erol, 2010: 505)...

Farsça kökenli bağlama edatı, bir örnekte ses uyumuna girmiş; her iki biçim, bir arada kullanılmıştır:

Mihrimah (Dilçin, 2014: 255) ~ Mihrümah (Dilçin, 2014: 255).

2.1.9. Ünlem Grubu⁴²

Aycan, Ayboğa, Aybora⁴³ (<http://www.tdk.gov.tr>).

2.1.10. Eylemsi Grupları

2.1.10.1. Ad-Eylem Grubu

/-İş/-Uş/: Gülveriş (Dilçin, 2014: 165); Nurdoğuş, Nurdönüş (Dilçin, 2014: 286).

2.1.10.2. Ortaç Grubu

/-An/: Argüden (<http://www.tdk.gov.tr>), Cansaran, Canseven (Dilçin, 2014: 78), Dağdeviren (Dilçin, 2014: 94), Daldiken (<http://www.tdk.gov.tr>); Demirdöven (Dilçin, 2014: 97), Gülsunan (Erol, 2010: 261), Güngören (Dilçin, 2014: 168), İçaçan (Dilçin, 2014: 195), Kurtboğan (Dilçin, 2014: 231), Şendoğan (Dilçin, 2014: 367), Oybozan (<http://www.tdk.gov.tr>), Usalan (<http://www.tdk.gov.tr>)...

/-Ar/, /-r/: Cankorur, Cansunar (<http://www.tdk.gov.tr>); Erbilir (<http://www.tdk.gov.tr>); Gülsever, Gülsunar (Erol, 2010: 261); Haksever, Haktanır (Dilçin, 2014: 176); Tanrıöver

⁴¹ Baytok “Zengin ve tok olan kimse.” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari).

⁴² Banguoğlu; ünlem grubu örneklerini, asıl öğelerden biri olmamalarına karşın cümlede yer alabilmeleri nedeniyle “katma öbekler” (Banguoğlu, 1986: 518) başlığı altında incelemiştir.

⁴³ Aycan “‘Ey sevgili’ anlamında kullanılan bir ad.”, Ayboğa “‘Ey güçlü kimse’ anlamında kullanılan bir ad.”, Aybora “‘Ey fırtına gibi olan!’ anlamında kullanılan bir ad.” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari). Dilçin, söz konusu adları birleşik sözcük olarak göstermekle yetinmiş (Dilçin, 2014: 34, 35); Erol ise Ayboğa “Ay gibi parlak ve güzel; boğa gibi de güçlü. 2. Erkek adı...”, Aybora “1. Ay kasırgası, küleyi, tufanı. 2. *mec.* Güçlü ve kuvvetli...”, Aycan “1. Ay gibi güzel, ay gibi parlak, ay gibi lekesiz ve temiz; can gibi aziz. 2. Ön ad...” biçimlerinde tanımlamıştır (Erol, 2010: 71, 72).

(Dilçin 2012: 376); Hepgüler⁴⁴ (Dilçin, 2014: 184), Hüryaşar (Dilçin, 2014: 191), Şengezer (Dilçin, 2014: 367), Şenyaşar (Erol, 2010: 525)...

/-mİş/-mUş/: Güldermiş (Dilçin, 2014: 158); Güngörmüş (Dilçin, 2014: 168), İlgörmüş (Elgörmüş) (Dilçin, 2014: 198), Oralmiş⁴⁵ (<http://www.tdk.gov.tr>); Tandoğmuş (Dilçin, 2014: 375), Üngörmüş (Dilçin, 2014: 403)...

/-mAz/: Amanvermez (Dilçin, 2014: 23); Başeğmez (Dilçin, 2014: 48); Hiçsönmez, Hiçyılmaz (Dilçin, 2014: 186); Odyakmaz (<http://www.tdk.gov.tr>); Yurtvermez (Dilçin, 2014: 421)...

Örneklerin bir bölümünde, grubu oluşturan ögeler yer değiştirmiştir. Ortaç gruplarının bu tür örneklerle karışık kullanımları da söz konusudur:

Adarkan (<http://www.tdk.gov.tr>) *krş.* Gülseren (Dilçin, 2014: 163) ~ Serengül (Dilçin, 2014: 342); Gülseven (Dilçin, 2014: 163) ~ Sevengül (Dilçin, 2014: 344)...

2.1.11. Birleşik Eylem

Kişi adı olarak kullanılan örneklerin büyük bölümü, ad ögesine “ol-” yardımcı eyleminin getirilmesiyle oluşmuştur. Bu örneklerde, kimi zaman iki unsur yer değiştirmiş ve her iki biçim bir arada kullanılabilmiştir:

Ataol, Aydınol, Önderol, Şenol, Temizol (Dilçin, 2014: 32 *vd.*) ~ Olcan, Oldağ, Olpak (<http://www.tdk.gov.tr>), Olşen (Dilçin, 2014: 295)...

Belirlenen bir örnekte, iki eylem “-İp/-Up” ulaç ekiyle bağlanmıştır⁴⁶:

Satıbaldı (Dilçin, 2014: 333).

2.2. Cümle Niteliğindeki Adlar

2.2.1. Basit Cümleler

2.2.1.1. Kalıplaşmış Çekimli Eylemlerden Oluşan Örnekler

Çekimli eylemlerin kalıplaşmasıyla oluşan basit cümle yapısındaki örneklerde, ad ya da belirteç işlevindeki sözcüklerle çekimli eylemler bulunmaktadır:

a) Belirli geçmiş zaman 2. tekil kişi

Belirli geçmiş zaman 2. tekil kişi çekiminin kalıplaştığını belirlediğimiz tek örnek, devrik cümle yapısındadır:

⁴⁴ Hepgüler “*T. k. [<hep + gül-er] Her zaman gülen, neşeli olan.*” (Dilçin, 2014: 184).

⁴⁵ Oralmiş “*Kale, şehir almış, zaptetmiş.*” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari).

⁴⁶ Korkmaz, bu gruptaki birleşik eylemler için, “*ikili birleşik fiiller*” terimini kullanmıştır (Korkmaz, 2003: 835).

Erdiner⁴⁷ (<http://www.tdk.gov.tr>).

b) Belirli geçmiş zaman 3. tekil kişi

Aygeldi (Dilçin, 2014: 36); Devletgeldi (Dilçin, 2014: 99); Evbastı (Erol, 2010: 232); Göçerdi (Dilçin, 2014: 149); Güçbuldu, Güçsaldı (Dilçin, 2014: 154, 155); Gülaçtı, Gülbitti (<http://www.tdk.gov.tr>); Hanbeğendi (Dilçin, 2014: 178); İlkdoğdu (Dilçin, 2014: 199); Kargeldi, Karyağdı (Dilçin, 2014: 215); Kurtgeldi (Dilçin, 2014: 231); Tangeldi (Dilçin, 2014: 375)...

Belirli geçmiş zaman 3. tekil kişi çekiminin kalıplaştığı bir örneğin düz ve devrik yapıları biçimleri, bir arada kullanılmıştır:

Aydoğdu (Dilçin, 2014: 36) ~ Doğduay (Dilçin, 2014: 103).

Belirlediğimiz bir örnekte; ad ögesi, durum eki almıştır:

Serdengeçti⁴⁸ (Dilçin, 2014: 341).

c) Geniş zaman 3. tekil kişi

Gülsevilir⁴⁹ (Erol, 2010: 261).

ç) Dilek-istek kipi 3. tekil kişi

Efendibola (Efendibula) (Dilçin, 2014: 114); Elöve (Dilçin, 2014: 117); Güldere (Dilçin, 2014: 158); Güldöne (<http://www.tdk.gov.tr>); Günana⁵⁰ (<http://www.tdk.gov.tr>); Pekyaşa (Dilçin, 2014: 310)...

d) Emir-istek kipi 2. tekil kişi

Ataöv (Dilçin, 2014: 32); Binbaşar (Dilçin, 2014: 65); Bolkal⁵¹ (Dilçin, 2014: 68); Canser (<http://www.tdk.gov.tr>); Ergör⁵² (<http://www.tdk.gov.tr>); Eryetiş⁵³ (<http://www.tdk.gov.tr>); Göksev (Erol, 2010: 249); Hemengül (Dilçin, 2014: 184); Hepkal, Hepyüksel (Dilçin, 2014: 184); Sengör (Dilçin, 2014: 340), Sengül (Erol, 2010: 498); Sevgisun

⁴⁷ Erdiner “1. ‘Amacına ulaştın, kavuştun’ anlamında kullanılan bir ad. 2. ‘Olgunlaştın’ anlamında kullanılan bir ad.” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisadlari&view=kisadlari).

⁴⁸ Serdengeçti “*Far. T. e. [<ser-den + geç-ti (geç-) ‘başını vermeyi ve ölümü göze alan’]* Osmanlı ordusunda ‘dalkılıç’ ya da ‘ölüm eri’ denilen fedailer.” (Dilçin, 2014: 341).

⁴⁹ Gülsevilir “*F. T. birl. k. Gül, elbette sevilir; şüphe etmek ne mümkün!...*” (Erol, 2010: 261).

⁵⁰ Günana “‘Işığı ve aydınlığı her zaman hatırlasın’ anlamında kullanılan bir ad.” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisadlari&view=kisadlari).

⁵¹ Bolkal “*T. e. [<bol + kal]* Bol kalmak *mec.* ‘bolluk ve bereket içinde yaşamak’tan dilek-emir.” (Dilçin, 2014: 68).

⁵² Ergör “‘Yiğit olarak benimse’ anlamında kullanılan bir ad.” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisadlari&view=kisadlari).

⁵³ Eryetiş “‘Erken gel’ anlamında kullanılan bir ad.” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisadlari&view=kisadlari).

(Dilçin, 2014: 344); Soysal⁵⁴ (Dilçin, 2014: 352); Tanyücel⁵⁵ (<http://www.tdk.gov.tr>); Tuğsavun⁵⁶ (<http://www.tdk.gov.tr>); Yurtgüven⁵⁷ (<http://www.tdk.gov.tr>)...

Emir-istek kipi 2. tekil kişi çekiminin kalıplaştığı kimi örnekler, devrik cümle yapısındadır. Bir örnekte; düz ve devrik yapıları bir arada kullanılmıştır:

Sürsoy, Saynur (<http://www.tdk.gov.tr>); Süzülay (Dilçin, 2014: 358) *krş.* Gülser (Dilçin, 2014: 163) ~ Sergül (Dilçin, 2014: 342)...

Belirlediğimiz kişi adlarının bir bölümünde; ad ögesi, durum eki almıştır:

Benian (Dilçin, 2014: 58), Yurdusev (<http://www.tdk.gov.tr>); Yurdaal (<http://www.tdk.gov.tr>), Yurdatap (Dilçin, 2014: 421)...

Kimi örnekler, birden fazla sözcükten oluşmaktadır:

Güneral⁵⁸ (<http://www.tdk.gov.tr>), Heranyüksel (Dilçin, 2014: 184); İyigüngör⁵⁹ (Erol, 2010: 312).

e) Emir-istek kipi 3. tekil kişi

Güldursun (Dilçin, 2014: 158), Oğlanolsun (Dilçin, 2014: 293).

2.2.1.2. Ek Eylem Çekimlerinin Kalıplaşmasıyla Oluşan Örnekler⁶⁰

Ek eylem çekimlerinin kalıplaştığı örneklerde, bildirme ekleri genellikle düşürülmüştür:

a) Ek eylemin geniş zaman çekimi 1. tekil kişi

Benol⁶¹ (<http://www.tdk.gov.tr>), Bentürk (Erol, 2010: 123); İlkben (Dilçin, 2014: 199); Oben⁶² (<http://www.tdk.gov.tr>).

b) Ek eylemin geniş zaman çekimi 2. tekil kişi

⁵⁴ Soysal (II) “*T. e. [<soy + sal]* Soy salmak ‘soyunu genişletmek, sürdürmek’ten dilek-emir.” (Dilçin, 2014: 352).

⁵⁵ Tanyücel “‘Şafak gibi temiz ve parlak ol’ anlamında kullanılan bir ad.” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari).

⁵⁶ Tuğsavun “‘Tuğunla savun’ anlamında kullanılan bir ad.” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari).

⁵⁷ Yurtgüven “‘Ülkene güven’ anlamında kullanılan bir ad.” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari).

⁵⁸ Güneral “‘Sabah erkenden al’ anlamında kullanılan bir ad.” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari).

⁵⁹ İyi gün “‘Refah ve huzur içinde geçen zaman.’” (TDK, 2011: 1236).

⁶⁰ Bu gruptaki örnekler, bildirme eklerinin düşürülmesiyle oluşmuştur: İlkben “*T. k. [<ilk + ben ‘tekil 1. kişi adlı’]* Ben ilkim, ilk doğan benim...” (Dilçin, 2014: 199); Atamer “‘Atam yığittir’ anlamında kullanılan bir ad.” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari), Bugül (I) “*T. Far. k. [<bu (gösterme sıfatı) + gül]* Bu Gül’dür, gül gibi güzeldir.” (Dilçin, 2014: 70)...

⁶¹ Benol “‘Ben işte oyum’ anlamında kullanılan bir ad.” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari). Dilçin, aynı sözcüğü “Ben olmak ‘anne ve babadan biri gibi olmak’tan dilek-emir.” (Dilçin, 2014: 58) biçiminde açıklamıştır.

⁶² Sözcük için Dilçin, “O, ben’dir.” (Dilçin, 2014: 292); TDK ise “‘O, benim’ anlamında kullanılan bir ad.” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari) karşılığını vermiştir.

Sonçağsın (Dilçin, 2014: 350); Göksen (Dilçin, 2014: 151), Hepsen (Dilçin, 2014: 184); Hoşsen (Erol, 2010: 290), Hürsen, Önsen (Dilçin, 2014: 191, 302)...

Ek eylemin geniş zaman 2. tekil kişi çekiminin örneklendiği kişi adlarında, unsurların dizilişi değişkenlik göstermekte; kimi durumlarda, her iki biçim karışık kullanılmaktadır:

Aysen, Birsen, Gülsen (Erol, 2010: 81, 138, 261), Özsen (Dilçin, 2014: 307) ~ Senay, Senbir, Sengül, Senöz (Dilçin, 2014: 340, 341)...

c) Ek eylemin geniş zaman çekimi 3. tekil kişi

Bucan, Bugül (Dilçin, 2014: 70); Ocan, Ogül (<http://www.tdk.gov.tr>); Oğulgerek (Dilçin, 2014: 293)...

Ek eylemin geniş zaman 3. tekil kişi çekiminin örneklendiği kişi adlarında, ad çekim ekleri sıkça kullanılmıştır:

Aysenin (Dilçin, 2014: 38), Göksenin (Erol, 2010: 249), Nursenin (Dilçin, 2014: 288), Güntürkün (Dilçin, 2014: 169); Ümitsende (Dilçin, 2014: 402); Atamer, Kızımay (<http://www.tdk.gov.tr>), Ataner (<http://www.tdk.gov.tr>)...

Kişi adlarının bir bölümü, devrik cümle yapısındadır. Aynı örneğin düz ve devrik yapıları birliktedir, birlikte de kullanılmıştır:

Türközüm (Erol, 2010: 568); Kızıyeter⁶³ (Erol, 2010: 346) ~ Yeterkız (Erol, 2010: 599).

2.2.1.2. Birleşik Cümleler⁶⁴

Türk kişi adlarında belirlenen birleşik cümle yapısındaki örnekler, emir-istek kipi 2. tekil kişi çekiminin kalıplaşmasıyla oluşmuştur:

Bilbaşar (Erol, 2010: 134); Görsev (Dilçin, 2014: 153), Göral (<http://www.tdk.gov.tr>); Güvengez (Dilçin, 2014: 172); Koparal (<http://www.tdk.gov.tr>); Seval, Sevdur, Sevgör, Sevtap (Dilçin, 2014: 343-345)...

Kimi kişi adlarında, eylemlerin sırası değişkenlik göstermektedir:

Gülsev (I) (Dilçin, 2014: 163) ~ Sevgül (I) (Dilçin, 2014: 344); Gülsevin (Dilçin, 2014: 163) ~ Sevingül (II) (Dilçin, 2014: 345)...

⁶³ Kızıyeter “*T. birl. k. 1. Kız kâfi anlamında kadın adı. 2. Kız balanın doğumuna son vermek amacıyla konulanlardan.*” (Erol, 2010: 346).

⁶⁴ Bu gruptaki örnekleri, iki ayrı yükleme sahip cümlelerin oluşturduğu ve bu nedenle kişi adının daha çok sıralı ya da bağlı birleşik cümle yapısında olduğu düşünülmüştür. Nitekim örneklerden Bilbaşar, “‘Bil ve başlar’ anlamında kullanılan bir ad.”; Görsev “‘Görüp sev’ anlamında kullanılan bir ad.” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari), Sevtap, “‘Sevmek’ ve ‘tapmak’tan dilek-emir.” (Dilçin, 2014: 345) biçimlerinde tanımlanmaktadır.

Örneklerin bir bölümünde, çekimli eylemler çatı eki almıştır:

Övünal (<http://www.tdk.gov.tr>); Gülaçıl, Sevsevil (Dilçin, 2014: 155, 345)...

Belirlediğimiz örneklerin birinde, cümleler arasında bağlaç kullanılmıştır:

Koptagel⁶⁵ (Dilçin, 2014: 225).

2.3. Kalıplaşmış Söz Varlığı Ürünlerinden Oluşan Adlar

2.3.1. Deyim Kaynaklı Örnekler

Başgöz⁶⁶ (Erol, 2010: 104); Esenkal⁶⁷ (Dilçin, 2014: 129); Gönülal⁶⁸ (Dilçin, 2014: 152); Gözegir⁶⁹ (<http://www.tdk.gov.tr>); Hoşgör⁷⁰ (Dilçin, 2014: 187); Yolaldı⁷¹ (Dilçin, 2014: 419), Yolageldi⁷² (Erol, 2010: 602)...

2.3.2. Kalıp Söz Kaynaklı Örnekler

Gözaydın⁷³ (Erol, 2010: 251), Hüvel⁷⁴ (Dilçin, 2014: 192).

Sonuç ve Değerlendirme

Türk kişi adları üzerine yapılan çalışmaların önemli bir bölümünde, adların kökenleri ve anlamları verilmiş; adlara yönelik tematik sınıflandırmalar yapılmış; ad verme gelenekleri ve ölçütleri, dil-kültür ilişkisi bağlamında yorumlanarak toplumun bu doğrultudaki eğilimleri ve sosyokültürel özellikleri ele alınmıştır. Söz konusu adların ses bilgisi, biçim bilgisi, söz dizimi

⁶⁵ Koptagel “*T. e. [<kop da gel (kop- ‘hızla gitmek, koşmak’)] Hızla koşarak gel.*” (Dilçin, 2014: 225). Sözcüğün bağlanabileceği *kopup gelmek* “1. Birdenbire gelmek. 2. Bir yerden ayrılıp bir yere ulaşmak.” birleşik eylemi, *anlamca kaynaşmış, deyimleşmiş birleşik eylemler* arasında yer almaktadır (Öztürk, 2008: 424).

⁶⁶ Başgöz “*T. birl. k. 1. Evlenme, evlendirme. 2. Ön ad. 3. Soyadı.*” (Erol, 2010: 104). Sözcük, *baş göz etmek* “evlendirmek” (TDK, 2011: 264) deyimine ilişkilendirilmiştir.

⁶⁷ Esenkal “*T. k. [<esen + kal] Esen kalmak ‘sağlıklı ve mutlu yaşamak’tan dilek-emir.*” (Dilçin, 2014: 129). Sözcük, *esen kalmak* “ruhsal ve bedensel olarak sağlıklı, sıhhatli olmak...” (TDK, 2011: 815) deyimine ilişkilendirilmiştir.

⁶⁸ Gönülal “*T. e. [<gönül + al] Gönül almak ‘sevindirmek, mutlu etmek’ten dilek-emir...*” (Dilçin, 2014: 152). Sözcük, *gönül almak* “1) sevindirmek; 2) kırılan bir kimseyi güzel bir davranışla hoşnut etmek...” (TDK, 2011: 963) deyimine ilişkilendirilmiştir.

⁶⁹ Gözegir “‘Dikkat çek’ anlamında kullanılan bir ad.” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari). Sözcük, *göze girmek* “davranış ve yetenekleriyle ilgi ve önem kazanmak” (TDK, 2011: 978) deyimine ilişkilendirilmiştir.

⁷⁰ Hoşgör “*Far. T. e. [<hōş + gör] Hoş görmek ‘anlayışla, olgunlukla karşılamak’tan dilek-emir.*” (Dilçin, 2014: 187). Sözcük, *hoş görmek (veya karşılamak)* “gücenilecek veya karşılık gelinecek bir davranış hoşgörü ile karşılamak, anlayışla karşılamak, kusur saymamak” (TDK, 2011: 1111) deyimine ilişkilendirilmiştir.

⁷¹ Yolaldı “*T. e. [<yol + al-dı] İlerledi, amacına ulaştı.*” (Dilçin, 2014: 419). Sözcük, *yol almak* “1. bir yolda oldukça gitmiş, ilerlemiş olmak, yolda ilerlemek. 2. *meç.* ilerlemek, gelişmek.” (Püsküllüoğlu, 2012: 2069) deyimine ilişkilendirilmiştir.

⁷² Yolageldi “*T. birl. k. 1. Düzeldi, uslandı, direnmeyi bıraktı, ters tutum ve davranışı bırakarak istenileni kabul etti. 2. Erkek adı...*” (Erol, 2010: 602). Sözcük, *yola gelmek (veya yatmak)* “istenilen biçimde davranış kabullenmek, düzelmek, uslanmak” (TDK, 2011: 2603) deyimine ilişkilendirilmiştir.

⁷³ Gözaydın “*T. birl. k. 1. Birinin sevincine katılma sözü. 2. Ön ad. 3. Soyadı.*” (Erol, 2010: 251). Sözcük, *gözün aydın* “sevinçli bir olay dolayısıyla kullanılan bir kutlama sözü” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts) sözüyle ilişkilendirilmiştir.

⁷⁴ Hüvel “*Ar. e. [< hüve’l- (‘hüve’l-bâki’ sözünden kısaltma ad)] Eskiden ‘Baki olan odur, Tanrı’dır’ anlamında mezar taşlarına yazılan kalıplaşmış bir söz.*” (Dilçin, 2014: 192).

yönlerinden incelenmesi ise kişi adlarının gramerini, dilsel olanakların ve özelliklerin adlara yansıyış biçimini, adlandırmalarda belirginleşen tercihleri ortaya çıkaracaktır. Bu kapsamdaki araştırmaların artması ile sözcük oluşturma yollarının kişi adlarındaki görünümüne ışık tutulacağı düşünülmektedir.

Birleşik sözcük yapısındaki Türk kişi adlarının söz dizimi açısından incelendiği bu çalışmada; sözcük gruplarının, cümlelerin ve kalıplaşmış söz varlığı ürünlerinin adlandırmalarda kullanıldığı, türlü duyguları, düşünceleri, durumları ve kavramları yargı bildirerek ya da bildirmeyerek karşılayan söz dizimi öğelerinden kişi adı yapımında yararlanıldığı, örneklerle gösterilmiştir. Çalışmada değinilen söz dizimsel özellikler, aşağıda sıralanmıştır:

a) Türk kişi adlarında örneklenen söz dizimsel yapıların büyük çoğunluğu, sözcük grubu niteliğindedir. Ad tamlamaları (Türkçe, Farsça ve Arapça yapılı), sıfat tamlamaları (Türkçe ve Farsça yapılı), zarf tamlamaları, unvan grupları, birleşik ad grupları, kısaltma grupları (isnat grubu, yönelme grubu, bulunma grubu, çıkma grubu), tekrar grupları, bağlama grupları, ünlem grupları, eylemsi grupları (ad-eylem grubu, ortaç grubu) ve birleşik eylemler; kişi adı olarak kullanıldığı belirlenen sözcük gruplarıdır.

b) Sözcük grubu kuruluşundaki örnekler, yaygın olarak ad ve sıfat tamlamalarından oluşmaktadır. Türkçe ad tamlamalarının tamamı, belirtisiz ad tamlaması niteliğindedir. Türkçe sıfat tamlamalarında, hem niteleme hem de belirtme sıfatları kullanılmış; nesne adlarından yararlanılmıştır. Bu tamlamalardaki sıfatlar; basit, türemiş ve birleşik yapıdır. Farsça ad ve sıfat tamlamalarında kimi zaman izafet kesresi ve sıfat kesresi kullanılmamış; tamlama öğeleri, yer değiştirmiştir. Türk kişi adlarında belirlenen Arapça tamlamalar ise ad tamlaması kuruluşundadır.

c) Unvan grubu kuruluşundaki adların büyük bölümü; kaynağını, Türklerin siyasal ve sosyal yaşamında önemli yer tutan, tarihsel ve kültürel değere sahip hükümdar, bey, devlet adamı, komutan, destan kahramanı vb. niteliğindeki kişilerin adlarından almıştır.

ç) Kişiye ya da soya ilişkin türlü özelliklerin vurgulanması, kimi niteliklerin ad yoluyla belirtilen kavramlara yüklenmesi, adlandırmalarda sık görülen bir eğilimdir. Buna bağlı olarak Türk kişi adlarında, sıfat tamlaması ve “ters çevrilmiş sıfat tamlamasına benzeyen” (Özmen, 2013: 109) isnat grubu kuruluşundaki örnekler yoğun biçimde kullanılmıştır.

d) Basit ve birleşik yapı cümlelerin kişi adı olarak kullanımı, genellikle çekimli eylemlerin kalıplaşmasıyla sağlanmıştır. Bu tür örnekler; ad ya da ad soylu bir sözcükle belirli geçmiş zaman 2, 3. tekil kişi, geniş zaman 3. tekil kişi, dilek-istek kipi 3. tekil kişi; emir-istek kipi 2, 3. tekil kişi çekimlerindeki eylemlerden oluşan basit cümleler ya da emir-istek kipi 2.

tekil kişi çekimindeki iki eylemden oluşan birleşik cümleler biçimindedir. Cümle yapısındaki kişi adlarında; ek eylemin geniş zaman 1, 2 ve 3. tekil kişi çekimleri de örneklenmiştir.

e) Kişilerin adlarında belirtilen nitelikleri taşıdıklarına ya da hayat boyu taşıyacaklarına yönelik değerlendirmeler ve genellemeler; çocuğa yönelik dilekler, istekler ve tanımlamalar; bu doğrultudaki tutumların adlara yansımaları sağlamıştır. Buna koşut olarak özellikle geniş zaman ortaçları, dilek-istek ve emir-istek kipi çekimindeki eylemler, ek eylemin geniş zaman çekimindeki adlar, Türk kişi adlarında sıkça yer almaktadır.

f) Gerek sözcük grubu gerekse cümle kuruluşunda olsun, kişi adlarında yer alan ögeler sıklıkla yer değiştirmekte; çoğu zaman aynı sözcüğün farklı dizilişteki biçimleri bir arada kullanılmaktadır. Buna ek olarak kimi sözcük grupları ve cümleler, yapım ve çekim eklerinin düşürülmesi yoluyla kişi adlarına kaynaklık etmiş; bu örneklerin düşüme uğramış ve uğramamış biçimleri de birlikte kullanılmıştır. Eklerin düşürülmesi, özellikle kimi cümlelerde belirtilmek istenen dileğin, beklentinin ya da yargının çok daha kısa biçimde ifade edilmesini ve bu tür örneklerin kişi adı olarak kullanımını sağlamıştır.

g) Türk kişi adları arasında, deyim ve kalıp söz gibi söz varlığı ögelerinden kaynaklanan örnekler bulunmaktadır. Bu tür örneklerin ad olarak kullanımı ise yardımcı eylemlerin ya da eklerin düşürülerek kısaltma yapılması yoluyla gerçekleşmiştir.

h) Kişi adı olarak kullanılan söz dizimi ögelerinin bir bölümünde, ses benzeşmeleri ve ses düşmeleri belirlenmiştir. Halk arasındaki kullanımlardan kaynaklanan bu ses olayları sonucunda, aynı adın farklı biçimleri kaydedilmiştir.

Kısaltmalar⁷⁵

<i>Ar.</i>	Arapça	<i>Far.</i>	Farsça
birli. k.	Birleşik kelime	<i>T.</i>	Türkçe
<i>bk.</i>	Bakınız	<i>k.</i>	Kız adı
<i>e.</i>	Erkek adı	<i>krş.</i>	Karşılaştırınız
<i>F.</i>	Farsça	<i>mec.</i>	Mecazen

⁷⁵ Kısaltmaların bir bölümünde, doğrudan alıntı yapılan kaynaklardaki özgün kullanıma bağlı kalınmıştır. Bu nedenle kökenleri, oluşum biçimleri ve anlamları alıntılanan örneklerde, aynı sözcük için farklı kısaltmalar kullanılabilmiştir.

Kaynaklar

- ABDURRAHMAN, V. (2004). Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme. *Millî Folklor*, 61, 124-133.
- ACIPAYAMLI, O. (1992). Türk Kültüründe “Ad Koyma Folkloru”Nun Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi. *IV Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, IV. Cilt, Gelenek, Görenek ve İnançlar*, 1-14, Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- AKSAN, D. (1990). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim 3*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BANGUOĞLU, T. (1986). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DİLÇİN, C. (2014). *Adlar Sözlüğü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- ERKMAN-AKERSON, F. (2000). *Türkçe Örneklerle Dile Genel Bir Bakış*. İstanbul: Multilingual.
- EROL, A. (2010). *Adlarımız, Şarkılarla Şiirlerle Türkülerle ve Tarihi Örneklerle*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- GÜLENSOY, T. (1999). Türk Kişi Adlarının Dil ve Tarih Açısından Önemi. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 565, 3-8.
- KARAAĞAÇ, G. (2001). Özel Ad Bilgisi. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 593, 520-525.
- KARAAĞAÇ, G. (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KARAHAN, L. (2008). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KİBAR, O. (2005). *Türk Kültüründe Ad Verme, Kişi Adları Üzerine Bir Tasnif Denemesi*. Ankara: Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş.
- KORKMAZ, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KORKMAZ, Z. (2010). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ÖZMEN, M. (2013). *Türkçenin Sözdizimi*. Adana: Karahan Kitabevi.
- ÖZTÜRK, D. (2008). *Türkiye Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış-Deyimleşmiş Birleşik Fiiller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, A. (2012). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- ŞİMŞEK, R. (1987). *Örneklerle Türkçe Sözdizimi, Tümceler-Belirtme Öbekleri-Çözümleme*. Trabzon: Kuzey Gazetecilik, Matbaacılık ve Ambalaj San. A.Ş.
- T.C. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI NÜFUS VE VATANDAŞLIK İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ. *İsim İstatistikleri*, http://www.nvi.gov.tr/Hizmetler/Istatistikler,Isim_Istatistikleri.html (ET: 06.03.2016).
- TDK (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK (2012). *Yazım Kılavuzu*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK *Güncel Türkçe Sözlük*. (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts) (ET: 11.04.2016).
- TDK *Kişi Adları Sözlüğü*. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari (ET: 03.04.2016).

- TİMURTAŞ, F. K. (1995). *Tarihi Türkiye Türkçesi Araştırmaları III, Osmanlı Türkçesi Grameri*. İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım.
- TÜBA (2011). *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü Sosyal Bilimler*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- UCA, A. (2004). Türk Toplumunda Ad Verme Geleneği. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 23, 145-150.
- VARDAR, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.
- YALÇINKAYA, B. (2015). Almanca ve Türkçe Ad Verme Gelenekleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 55(1), 363-379.
- ZENGİN, D. (2014). *Türk Toplumunda Adlar ve Soyadları (Sosyo-Kültürel ve Bilimsel Bir Yaklaşım)*. Ankara: Kurmay Kitap Yayın Dağıtım.